
МАЛЮГІНА О.О.,

кандидат фармацевтичних наук,
асистент кафедри фармакогнозії,
фармхімії і технології ліків,
Запорізький державний медичний
університет

СМОЙЛОВСЬКА Г.П.,

кандидат фармацевтичних наук,
доцент кафедри фармакогнозії,
фармхімії і технології ліків,
Запорізький державний медичний
університет

СРЕНКО О.К.,

кандидат фармацевтичних наук,
асистент кафедри фармакогнозії,
фармхімії і технології ліків,
Запорізький державний медичний
університет

ХОРТЕЦЬКА Т.В.,

кандидат фармацевтичних наук,
старший викладач кафедри
фармакогнозії, фармхімії і технології
ліків, Запорізький державний
медичний університет,
м. Запоріжжя, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Сьогодні Україна потребує висококваліфікованих фахівців, які можуть успішно працювати в умовах реального професійного і міжнародного оточення. Фармацевтична освіта в Україні знаходиться у стані реформування. Безперервний професійний розвиток сприяє зростанню професійного рівня підготовки спеціалістів з орієнтацією на міжнародні освітні стандарти, створює умови для їх розвитку та творчої самореалізації, що покращує рівень надання фармацевтичних послуг. Основними шляхами розвитку безперервної освіти фармацевтичних фахівців в Україні є збільшення кількості ліцензованих провайдерів освітніх послуг та переліку доступних до вивчення

тем, стимулювання інформальної освіти, розвиток дистанційного формату навчання, удосконалення законодавства, створення сприятливого середовища для професійного розвитку фармацевтичних фахівців та ін.

Ключові слова: безперервна освіта, післядипломна освіта, провізор.

В настоящее время Украине необходимы высококвалифицированные специалисты, которые могут успешно работать в условиях реального профессионального и международного окружения. Фармацевтическое образование в Украине находится в состоянии реформирования. Непрерывное профессиональное развитие способствует повышению профессионального уровня подготовки специалистов с ориентацией на международные образовательные стандарты, создаёт условия для их развития и творческой самореализации, что повышает уровень предоставления фармацевтических услуг. Основными путями развития непрерывного образования фармацевтических специалистов в Украине является увеличение количества лицензированных провайдеров образовательных услуг и перечня доступных для изучения тем, стимулирование информального образования, развитие дистанционного формата обучения, усовершенствование законодательства, создание благоприятной среды для профессионального развития фармацевтических специалистов и др.

Ключевые слова: непрерывное образование, последипломное образование, провизор.

Today, Ukraine needs highly qualified specialists that can successfully work in a real professional and international environment. Ukrainian pharmaceutical education is being reformation. Continuous professional education provides to increase of the professional competences of pharmacists with orientation to international educational standards, creates conditions for their development and creative self-realization. That increase the level of pharmaceutical services. The main ways of developing lifelong development of pharmacists in Ukraine are perfecting of legislation and increase of number of licensed educational providers and the assortment of subjects that available for study. Also important are stimulation of informal education, developing a distance learning format, and formation a favor-

able environment of the pharmaceutical specialists' professional development

Key words: *lifelong learning, continuous professional education, postgraduate education, pharmacists.*

Вступ. Фармацевтична галузь постійно розвивається, - з'являються нові лікарські засоби, розробляються новітні методи створення та методики аналізу ліків, зростає відповідальність фахівця у системі надання фармацевтичної допомоги. Постійний професійний розвиток, оновлення та підтримання професійних знань та навичок є необхідним для надання якісних фармацевтичних послуг [6].

Одним з завдань Концепції розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України на 2011-2020 рр. є реформування системи освіти, адекватної потребам галузі та сучасного стану суспільства з метою забезпечення фармацевтичної галузі України висококваліфікованими фахівцями, які можуть успішно працювати в умовах перехідної економіки, реального професійного і міжнародного оточення. Одним з шляхів реалізації цього завдання є запровадження системи безперервної освіти фармацевтичних працівників. Безперервний професійний розвиток сприяє зростанню якісного професійного рівня підготовки спеціалістів з орієнтацією на міжнародні освітні стандарти, створює умови для розвитку та творчої самореалізації осіб, які обрали професію провізора [9].

Метою цієї статті є дослідження основних засад та принципів безперервної освіти та визначення перспектив розвитку безперервної освіти фармацевтичних фахівців в Україні.

Основна частина. Словник визначає безперервну освіту як «процес зростання освітнього (загального й професійного) потенціалу особистості упродовж усього життя, організаційно забезпечений системою державних і суспільних інститутів і відповідний до потреб особистості і суспільства» [7]. У світовій практиці для позначення безперервної освіти протягом життя використовуються терміни «продовжена освіта» (continuing education) та «навчання протягом життя» (lifelong learning) [7]. Також використовуються терміни «recurrent education», «lifelong education», «permanent education» тощо [3]. У ряді країн поняття «безперервна освіта» та «післядипломна освіта» є синонімами [7]. Поняття безперервного професійного розвитку вперше з'явилося у 20-х рр., а «навчання протягом життя» - у 60-т рр. XX століття [5,7].

Однією з основних філософських концепцій lifelong learning є освіта як безперервний процес біографічної трансформації, суттєву частину свідомого життя [3].

Протягом життя може здобуватися формальна освіта (formal learning, formal education), неформальна освіта (non-formal education), інформальна освіта (informal learning) та так звана «випадкова освіта» (random learning, incidental learning) [1, 2, 11].

Інформальна освіта (самоосвіта) - це освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття певних компетентностей під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям [11]. Інформальна освіта включає наставництво (coaching), екскурсії, освіту в учбових групах (неформальних) тощо.

«Випадкова» освіта (Incidental learning) частіш за все визначається як освітня подія, що трапляється випадково, не є запланованою, може відбуватися де і коли завгодно. Зазвичай такі освітні події не включають у поняття освіти через складність їх врахування, але дослідження показують, що вони можуть мати значення [1].

Чинне законодавство України містить поняття «безперервний професійний розвиток» та «післядипломна освіта»:

Післядипломна освіта - це спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення та оновлення її професійних знань, умінь та навичок або отримання іншої професії, спеціальності на основі здобутого раніше освітнього рівня та практичного досвіду [8].

Безперервний професійний розвиток - це безперервний процес навчання та вдосконалення професійних компетентностей фахівців після здобуття вищої та/або післядипломної освіти, що дає змогу фахівцю підтримувати або покращувати стандарти професійної діяльності і триває впродовж усього періоду його професійної діяльності [11].

Фармацевтична освіта не може лишатися в стороні від світових освітніх тенденцій. Протириччя між програмовими вимогами до майбутнього фахівця, запитами суспільства і потребами самої особистості в світі поступово призвели до зміни знаннєвого підходу на особистісно орієнтований, інтеграції, інтернаціоналізації та компетентнісному підходу до освіти фармацевтичного фахівця. Сучасне інформаційне суспільство формує нову систему цінностей, в якій володіння знаннями, вміннями і навичками є необхідним, але недостатнім результатом освіти. На початку 2000-х років у Великобританії та США з'являються публікації, в яких освітлюється питання безперервного професійного розвитку фармацевтичних фахівців [5, 7].

Безперервний професійний розвиток фахівців у сфері охорони здоров'я визначається як безперервний процес навчання та вдосконалення професійних компетентностей фахівців після здобуття ними вищої освіти у сфері охорони здоров'я та післядипломної освіти в інтернатурі, що дає змогу фахівцю підтримувати або покращувати стандарти професійної діяльності відпо-

відно до потреб сфери охорони здоров'я та триває протягом усього періоду професійної діяльності [10].

Освіта у сфері охорони здоров'я також може бути як формальною, наприклад, первинна спеціалізація, інформальною та неформальною.

Неформальна освіта у сфері охорони здоров'я - діяльність з підвищення власних знань та вмінь, яка провадиться за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій [10].

Інформальна освіта (самоосвіта) у сфері охорони здоров'я - самоорганізоване здобуття фахівцями у сфері охорони здоров'я професійних компетентностей під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю [10].

На сьогодні професійна підготовка фармацевтичних працівників в Україні є галуззю, що у стані реформування і швидко розвивається.

Розвиток провізора-фахівця складається з отримання ступня бакалавра, магістра фармації (повна вища фармацевтична освіта), проходження інтернатури, підвищення кваліфікації та безперервного професійного розвитку.

Найбільш популярною формою підвищення кваліфікації та безперервного професійного розвитку є участь фахівців у передатестаційних циклах, циклах тематичного удосконалення. Основними провайдерами освітніх послуг у галузі фармації лишаються ЗВО, на базах яких проходять передатестаційні цикли підвищення кваліфікації та цикли тематичного удосконалення, конференції та інші освітні події, сторонні ж провайдери освітніх послуг практично відсутні. При цьому переважна більшість фахівців підвищують свою кваліфікацію на виїзних передатестаційних циклах, що автоматично знижує можливість використання сучасного обладнання при виконанні практичних завдань.

Значний інтерес виявляють провізори до дистанційних форм навчання – відеолекцій, вебінарів, онлайн-курсів тощо. Відзначається, що основними перевагами таких форм навчання для слухачів є відсутність необхідності відвідування навчального закладу, можливість отримувати знання в будь-який час у будь-якому місці, формування індивідуального графіку навчання та економічні чинники.

Що стосується змісту, фармацевтичні фахівці виявляють значний інтерес до питань, пов'язаних з процесами раціонального використання лікарських засобів, фармацевтичною опікою, у тому числі фармацевтичною опікою окремих груп пацієнтів (діти, вагітні, літні люди тощо). Актуальними є питання біофармації, сучасних лікарських засобів, взаємодії лікарських засобів підчас зберігання та застосування. Також фахівці зацікавлені у знанні чинного законодавства та вимог належних практик.

На сьогодні основним джерелом поліпшення знань та безперервного професійного розвитку фармацевтичних фахівців є мережа Інтернет. Провізори отримують знання про новітні лікарські засоби, методи лікування, зміни у чинному законодавстві тощо через ознайомлення зі статтями на фахових сайтах, порталі МОЗ, навчальними матеріалами в електронних репозиторіях ЗВО. У той же час, значна кількість фахівців має труднощі з отриманням інформації таким шляхом – відсутність достатніх навичок користування комп'ютером, недостатня компетентність для критичної оцінки отриманої інформації, недостатній рівень володіння англійською мовою, що обмежує доступні фахівцю джерела.

Нажаль, однією з особливостей фармацевтичної освіти в Україні є низка мотивація фахівців до покращення своїх знань через відсутність достовірного взаємозв'язку між кваліфікацією та кар'єрним зростанням.

Серед шляхів розвитку безперервної фармацевтичної освіти в Україні можна виділити:

Збільшення кількості ліцензованих провайдерів освітніх послуг та переліку доступних до вивчення тем. Чесна конкуренція буде стимулювати провайдерів до постійного вдосконалення послуг, а широкі

Збільшення кількості ресурсів мережі Інтернет професійного спрямування, довідкових ресурсів, що містять достовірну та перевірену інформацію. Інформування фахівців про роботу з ними. Доступ до перевіреної, достовірної інформації з питань фармакокінетики та фармакодинаміки, взаємодії, дозування та контролю якості лікарських засобів, лікарських косметичних засобів, дієтичних домішок тощо суттєво покращить якість фармацевтичних послуг.

Розвиток дистанційного формату навчання. Створення онлайн-курсів, вдосконалення технічної бази, у тому числі створення симуляційних центрів та програм-симуляторів. Розвиток дистанційних форм навчання заохочує підвищувати кваліфікацію, брати участь у освітніх подіях фахівців, які зараз мають певні труднощі, наприклад, з відвідуванням навчального закладу.

Проведення безкоштовних або спонсорованих освітніх заходів. Система безперервної фармацевтичної освіти впроваджена у країнах, що є найближчими сусідами України – Польщі та Російській Федерації. Наприклад, ресурс e-farmacja у Польщі цілком безкоштовний, а сайт «Фармзнание» для фахівців з Російської Федерації, надає доступ до безкоштовних, спонсорованих та платних вебінарів, безкоштовних та платних зразків оформлення документів тощо. Такі безкоштовні та спонсоровані заходи не тільки покращують обізнаність фахівців з конкретного питання, але й заохочують фахівців до продовження навчання.

Покращення доступу провізорів та фармацевтів до сучасної наукової та практичної інформації з фахових питань.

Удосконалення чинного законодавства в галузі безперервної фармацевтичної освіти. Наприклад, чинне законодавство не містить докладних вимог до провайдерів освітніх послуг, критеріїв якості ряду освітніх послуг тощо.

Покращення системи мотивації фахівців до постійного розвитку та самовдосконалення.

Розвиток нефахових навичок, які впливають на здійснення фахових функцій. Як приклад розвитку таких навичок, можна навести курс «Ефективна комунікація в роботі провізора», курси з комп'ютерної грамотності та медіа-грамотності тощо.

Створення сприятливого професійного середовища для безперервного професійного розвитку. Стимулювання створення фахових спільнот, фахових інтернет-ресурсів тощо, які сприяють спілкуванню фахівців галузі та обміну знаннями та досвідом.

Висновки. На сьогодні в галузі фармацевтичної освіти України впроваджується концепція безперервного професійного розвитку провізора (фармацевта). Сучасний стан суспільства вимагає висококваліфікованих фахівців, які можуть успішно працювати в умовах перехідної економіки, реального професійного і міжнародного оточення. Основними напрямками розвитку безперервної освіти фармацевтичного фахівця є збільшення кількості ліцензованих провайдерів освітніх послуг та переліку доступних до вивчення тем, стимулювання інформальної освіти (створення якісних інтернет-ресурсів професійного спрямування, інформування фахівців про роботу з ними тощо), розвиток дистанційного формату навчання, проведення безкоштовних або спонсорованих освітніх заходів, покращення доступу провізорів та фармацевтів до сучасної наукової та практичної інформації з фахових питань, удосконалення законодавства та ін.

Список використаних джерел:

1. Adult learning typology / K. Myers, N. Conte, K. Rubenson [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.srdc.org/media/199755/adult-learning-typology.pdf>
2. Classification of learning activities (CLA) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-manuals-and-guidelines/-/KS-GQ-15-011>
3. Conception and realities of lifelong learning [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245626>
4. Lifelong learning for Sentiment Classification / Z. Chen, N. Ma, B. Liu [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.aclweb.org/>

- anthology/P15-2123.pdf
5. Micaeff R. A Systematic Review of Models Used and Preferences for Continuing Education and Continuing Professional Development of Pharmacists / R. Micaeff, R. Kayyali // Pharmacy. – 2019. - № 7. – P. 1-15.
  6. Гала Л. О. Постійний професійний розвиток фармацевтичних працівників – вимога належної аптечної практики / Л. О. Гала // Управління, економіка та забезпечення якості в фармації. – 2016. - № 3 (47). – С. 24-30
  7. Козловська Г.В. Безперервна освіта в Європі та Україні: соціологічний аналіз / Г.В. Козловська // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління: збірник наукових праць. – 2008. – Випуск 7. – С. 13-20
  8. Про вищу освіту [Електронний ресурс]: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
  9. Про затвердження Концепції розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України на 2011-2020 роки [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 13.09.2010 р. № 769. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0769282-10>
  10. Про затвердження Положення про систему безперервного професійного розвитку фахівців у сфері охорони здоров'я [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету міністрів України від 28.03.2018 р. № 302. –Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2018-%D0%BF>
  11. Про освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

Transliteration of References:

1. Myers K., Conte N., Rubenson K. Adult learning typology. Retrieved from <http://www.srdc.org/media/199755/adult-learning-typology.pdf>
2. Classification of learning activities (CLA). Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-manuals-and-guidelines/-/KS-GQ-15-011>
3. Conception and realities of lifelong learning. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245626>
4. Chen Z., Ma N., Liu B. Lifelong learning for Sentiment Classification. Retrieved from <https://www.aclweb.org/anthology/P15-2123.pdf>
5. Micaeff R., Kayyali R. (2019) A Systematic Review of Models Used and Preferences for Continuing Education and Continuing Professional Development of Pharmacists. Pharmacy, 7, 1-15
6. Hala L. (2016) Counting professional development of pharmacists as requirement of good pharmacy practice. Upravlinnia Ekonomika ta Zabezpechennia Yakosti v Farmatsii, 3 (47), 24-30. [in Ukrainian].
7. Kozlovska H.V. (2008). Bezperervna osvita v Yevropi ta Ukraini: sotsiolohichnyi analiz. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii № 11.

- Sotsiologhiiia. Sotsialna robota. Sotsialna pedahohika. Upravlinnia Zbirnyk naukovykh prats, 7, 13-20. [in Ukrainian].
8. Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 № 1556-VII. – Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].
  9. Pro zatverdzhennia Kontseptsii rozvytku farmatsevtychnoho sektoru haluzi okhorony zdorovia Ukrainy na 2011-2020 roky: nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy vid 13.09.2010. № 769. – Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0769282-10> [in Ukrainian].
  10. Pro zatverdzhennia polozhennia pro systemu bezperervnogo profesiinoho rozvytku fakhivtsiv u sferi okhorony zdorovia: Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy vid 28.03.2018 № 302. – Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2018-%D0%BF> [in Ukrainian].
  11. Pro osvitu : Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII. – Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].

MALIUHINA Olena Oleksandrivna,

Ph.D, Assistant of the Department of Pharmacognosy, Pharmaceutical Chemistry and Medicinal Preparations Technology, Zaporizhzhya State Medical University, Zaporizhzhya, Ukraine

E-mail: maluginaea@gmail.com

SMOILOVSKA Halyna Pavlovna,

Ph.D., Docent of the Department of Pharmacognosy, Pharmaceutical Chemistry and Medicinal Preparations Technology, Zaporizhzhya State Medical University, Zaporizhzhya, Ukraine

E-mail: smoilovskaj@ukr.net.

YERENKO Olena Kostiantynivna,

Ph.D, Assistant of the Department of Pharmacognosy, Pharmaceutical Chemistry and Medicinal Preparations Technology, Zaporizhzhya State Medical University, Zaporizhzhya, Ukraine

E-mail: profesor8707@gmail.com

KHORTETSKA Taia Volodymyrivna,

Ph.D, Senior Lecturer of the Department of Pharmacognosy, Pharmaceutical Chemistry and Medicinal Preparations Technology, Zaporizhzhya State Medical University, Zaporizhzhya, Ukraine

E-mail: khorttaya@gmail.com

PERSPECTIVES OF THE DEVELOPMENT OF COUNTING PHARMACEUTICAL EDUCATION IN UKRAINE